

ІВАН КАРПЕНКО-КАРИЙ «СТО ТИСЯЧ». ПРОБЛЕМА БЕЗДУХОВНОСТІ ЛЮДИНИ, ЗАСЛІПЛЕНОЇ ПРАГНЕННЯМ ДО НАЖИВИ

8 КЛАС

Н. В. Сікора, учитель української мови та літератури К3 «Чернігівський навчально-реабілітаційний центр»

Мета:

- навчальна:**

- ✓ продовжити ознайомлення учнів з комедією І. Карпенка-Карого «Сто тисяч»;
- ✓ допомогти глибше усвідомити ідейно-художній зміст, проблеми твору;
- ✓ навчити логічно мислити, зіставляти, узагальнювати;

- розвивальна:**

- ✓ розвивати навички переказування для підтвердження своєї думки, висловлення своїх суджень;
- ✓ формувати світогляд школярів, соціальних компетентностей;
- ✓ розвивати критичне мислення в учнів;
- виховна:** виховувати любов до прекрасного, несприйняття проявів бездуховності;
- корекційна:** дотримання зорового та фізичного навантаження учнів.

Завдання уроку:

- Учні знатимуть:**

- ✓ зміст трагікомедії;
- ✓ сюжет трагікомедії;
- ✓ риси характеру Г. Калитки;
- ✓ авторське ставлення до Г. Калитки;
- ✓ особливості виразного читання драматичних творів;
- Учні вмітимуть:**
- ✓ виразно читати, переказувати трагікомедію;
- ✓ висловлювати особисте ставлення до зображеного;
- ✓ висловлювати думки щодо бездуховності людини;

Форми і методи: літературна вікторина, «подвійний щоденник», евристична бесіда, сенкан, робота в групах, прийом «незакінчені речення», «скринька побажань».

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: портрет Карпенка-Карого, бібліотечка його творів, музичне супроводження, презентація, мультимедійна дошка, роздавальний матеріал.

Епіграф

Гроші або панують над своїм володарем,
або служать йому.

Квінт Гораций Флакк

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ЕТАП

1. «Вітання»

Учитель

Привітаймося,
Посміхнімося,
Гляньмо в очі
І нам тепліше стане.

— Діти, сьогоднішню зустріч розпочнімо з побажань.

Доброго ранку, Аліно, я бажаю тобі веселого дня! Доброго ранку, Косте, я дуже радий тебе бачити! Вітаю тебе, Єгоре, я хочу, щоб день у тебе був щасливим!

2. «Самоналаштування»

— Покладіть руки на парту, заплющте очі та промовляйте:

Я зможу сьогодні добре працювати на уроці.

Я особистість творча.

Я бажаю всім однокласникам успіхів на сьогоднішньому уроці.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ УРОКУ ТА ЗАВДАНЬ УРОКУ

Учитель оголошує тему уроку і пропонує учням самостійно визначити цілі й обговорити їх.

З КОНСПЕКТОМ НА УРОК

Прийом «Незакінчені речення...»

— Від сьогоднішнього уроку я очікую... (нових знань, цікавих повідомлень, нових відкриттів, хороших відповідей, сьогодні на уроці я навчуся характеризувати героїв твору, визначати проблеми твору, аналізувати поведінку героїв, зіставляти з поведінкою інших героїв, фантазувати...).

ІІІ. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Слово вчителя

— А зараз ми з вами перевіримо ваші знання, які здобули на попередньому уроці. Ваше завдання — пригадати, кому з персонажів п'єси «Сто тисяч» належать слова.

Вікторина «Хто сказав?»

1. «Ох, земелько, свято земелько — приобрітай би тебе без ліку» (Герасим Калитка).
2. «Чув я, що Жолудь нечисті гроші має, від самого, не при хаті згадуючи, сатани. Тільки ж де вони з ним познайомились і як? От що цікаво!» (Савка)
3. «...у всякого своя комерція. У нас фабрика на весь світ, другий такої нема; ми продайом тисячу за п'ятдесят рублей» (Невідомий).
4. «Неділя, свята, а ти ні світ, ні зоря вже й жереш! Не пропадеш, як до обіда попостиш хоч раз у тиждень» (Калитка).

5. «Бий, бодай тобі руки посохли! Ззамолоду з синяків не виходила, бий і на старість! Харциз — коняку жаліє, а жінку бить збирається...» (Параска).
6. «Не журіться, я зумію заховати, аби було що» (Савка).
7. «Буде здоров'я, будуть і гроші, а я навіки від них одрікаюсь, ніколи в світі не буду хотіти більше, ніж Бог дає» (Савка).
8. «Обікрали... ограбили. Пропала земля Смоквинова! Нащо ви меня зняли з верьовки? Краще смерть, ніж така потеря» (Калитка).
9. «Сором людям в очі дивиться! Та ми ж пішки поспіємо на шапкобрання. Так буде, як у ту неділю: люде з церкви, а ми в церкву» (Параска).
10. «Одразу ж не можна! Ви візьміть прíмер з свині: от вона ходить на подвір'ї — худа, обдряпана, а закинули ви її в саж, стали харчі країші давати, то вона помалу й отягнеться, а там і сало наростає — так і ви... Опіт — велике діло!» (Копач).
11. «Гроші-гроші всьому голова». (Калитка)
12. «...Я до неї привикла, вона до мене, дівка красива, здорована, зна всі порядки, коло птиці коло свиней, коло корів — одне слово, хазяйка...» (Параска)

Взаємоперевірка робіт

ІV. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Розповідь учителя

«Одного разу батько багатої сім'ї вирішив узти свого маленького сина в село, на ферму, що показати синові, наскільки бідними можуть бути люди. Вони провели день і ніч на фермі в будінку сім'ї. Коли вони повернулися додому, батько запитав свого сина:

— Як тобі сподобалася подорож?

— Це було чудово, тату!

— Ти побачив, наскільки бідними можуть бути люди? — запитав батько.

— Так.

— І чого ти навчився з цього?

Син відповів:

— Я побачив, що в нас є собака в будинку, а в них чотири пси. У нас є басейн посеред саду у них — озеро, якому не видно краю. Ми ослюємо свій сад лампами, а їм світять зірки.

Батько втратив дар мови після такої відповіді сина. А син ддав:

■ Кадр із фільму «Сто тисяч» (1958 р.)

ЗН
ТОВ

- Д
- Д
- Д
- Д
- Д
- Д

— Спасибі, тату, що показав мені, наскільки багаті ці люди.

У постійному прагненні до матеріальних благ, люди іноді забувають, що вони вже мають досить для того, щоб просто бути щасливою.

Метод «Подвійний щоденник»

Інструктаж учителя

У кожного на парті є таблиця, що має два стовпчики. У першій напишіть ту інформацію, яка вразила, викликала спогади й асоціації. У другій — опишіть думки, коментарі, питання, що з цього приводу виникли.

Огляд «Подвійного щоденника»

- Учні діляться тим, що вони записали у своїх щоденниках відгуків.

Офточмоологічна хвилинка

Вправа № 1. Звести очі (4 рази) спочатку вгору, потім вниз. Не забувати після виконання вправи кліпати.

Вправа № 2. «Діагональ» — погляд повільно перевести управо, потім вгору і плавно вліво вниз. Кліпнути. Неспішно зробити «Зворотну діагональ» — очі перевести повільно вліво вгору, а потім управо вниз. Кліпнути.

V. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

Робота з епіграфом уроку

Гроші або панують над своїм володарем, або служать йому. (Квінт Горацій Флакк)

— Як ви розумієте епіграф уроку? (Люди забувають, що гроші є благом, коли вони служать людині, а не навпаки. Гроші мають бути для людини, а не людини для грошей! Людині даний не один лише матеріальний світ. Є також світ духовних цінностей.)

Проблемне питання

— А як ви вважаєте, мати багато грошей — це добре чи погано? (На мою думку, непогано мати гроши, але за гроши щастя не купиш... За допомогою грошей людина може забезпечити себе житлом, іжево, одягом та іншими необхідними речами... Людина заради великих грошей іноді стає здатною на злочин, здатною ризикувати здоров'ям, щастям, волею заради грошей. А родина, кохання, дружба, доброта, порозуміння з оточенням — все це відсунуто на задній план. Або ж взагалі відкинуто. І це вже дуже погано...).

Слово вчителя

Першою п'есою, що вийшла з-під пера драматурга після того, як він позбався «гласного нагляду», була комедія «Гроші», написана в 1889 році. Того ж року автор надіслав її до цензури, але звідти вона повернулася з написом: «К представленню призначено неудобним». Після переробки комедія була дозволена до постановки під зміненою назвою — «Сто тисяч». На думку самого автора, ця назва твору буде краще відповісти його сюжету. Адже ж справа йшла не взагалі про гроши та їхнє значення для селянина, а саме про суму в сто тисяч, яку наважився придбати Калитка на свої п'ять тисяч. У 1890 р. комедія була поставлена на сцені.

Робота з текстом твору

Робота в групах «Порушена послідовність»

Завдання. Відрядагуйте послідовність подій, зображеніх у творі.

1) Зустріч Герасима Никодимовича з євреєм.

(Єврей пропонує фальшиві гроші. Калитка ще вагається.)

2) Перевірка «фальшивих» грошей з кумом.

Інформація, яка вразила, викликала спогади, асоціації	Думки, коментарі, питання, що з цього приводу виникли
1-й учень. Поїздка батька і сина	1-й учень. Невже батько особисто опікується вихованням сина?
2-й учень. Батько хотів показати сину бідність людей у селі	2-й учень. Навіщо? Можливо, щоб навчити сина цінувати багатство, яке скопив батько? Можливо, хотів сину показати, що багатство дається тяжкою працею
3-й учень. Неочікувані висновки, які зробив син під час подорожі	3-й учень. Батько помилився щодо внутрішнього світу сина, бо для нього багатство полягає не в грошах
4-й учень. Здивування батька від почутої відповіді сина	4-й учень. Мені цей хлопчик дуже сподобався, бо, здається, гроші для нього — не головне в житті

З КОНСПЕКТОМ НА УРОК

- 3) Залицяння Романа до Мотрі.
- 4) Відважне рішення Калитки, взяти більшу суму «фальшивих» грошей.
- 5) Хитра пропозиція фактора Гершка. (Герасим може на ній нажитись.)
- 6) Спроба самогубства (Калитка намагався повіситись). Герасима врятовано (копач Бонавентура врятував).
- 7) Брехня єрея. Герасима обдурено, його обікрадали.
- 8) Дружина Герасима бідкається. Їхня сім'я бідна, але Герасим живий.

Орієнтована відповідь:

- 1) Зустріч Герасима Никодимовича з єреєм. (Єрей пропонує фальшиві гроші. Калитка ще вагається).
- 2) Залицяння Романа до Мотрі.
- 3) Хитра пропозиція фактора Гершка. (Герасим може на ній нажитись).
- 4) Перевірка «фальшивих» грошей з кумом.
- 5) Відважне рішення Калитки, взяти більшу суму «фальшивих» грошей.
- 6) Брехня єрея. Герасима обдурено, його обікрадали.
- 7) Спроба самогубства (Калитка намагався повіситись). Герасима врятовано (копач Бонавентура врятував).
- 8) Дружина Герасима бідкається. Їхня сім'я бідна, але Герасим живий.

Твір закінчується тим, що Герасим залишається з пустими руками. Але так до кінця і не розуміє, що гроші — не головне в житті.

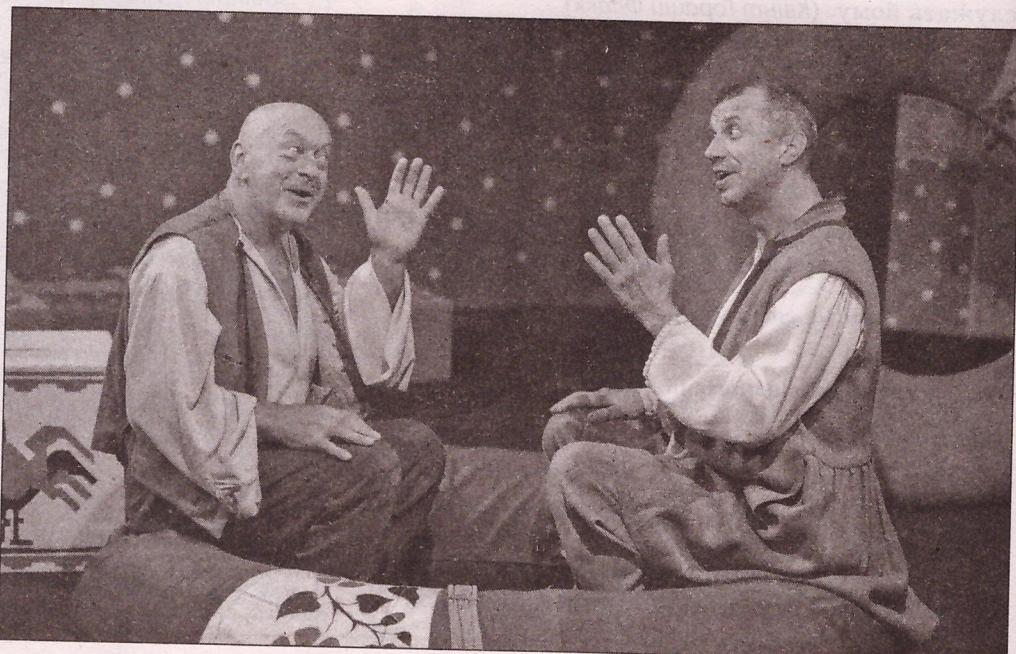
Переказ найцікавіших епізодів твору.

Матеріал для вчителя. Сюжет «Сто тисяч»

Головний герой п'єси Герасим Никодимович Калитка, сільський багатій. На початку п'єси він зустрічається з невідомим єреєм, який пропонує йому махінацію — купити 100 тис. фальшивих рублів, заплативши за них тільки п'ять тисяч. Він залишає Калитці зразки фальшивих грошей, які начебто неможливо відрізнити від справжніх, для перевірки якості підробки. Калитка сам бойтися піти в банк з фальшивими асигнаціями і вмовляє зробити це свого кума.

Тим часом інший єрей, фактор Гершко Маюфес, пропонує Герасиму надійнішу справу — позичити п'ять тисяч рублів поміщику під залогу його земель. Поміщик не зможе повернути гроші, і земля опиниться в руках Калитки. Кумова поїздка до міста вдалася. «Фальшиві» гроші прийняли. Тоді Герасим зважується на махінацію в повному об'ємі, отримавши мішок «грошей». Втім «гроші» виявилися звичайним папером, і тільки зверху в мішку було кілька пачок зі справжніми купюрами.

Втративши п'ять тисяч (насправді, останньої миті він дає три тисячі замість п'яти) Калитка пробує повіситися, але його врятував копач

■ Фрагменти вистави
«Сто тисяч»
(Харківський академічний
український драматичний
театр імені Тараса
Шевченка)

Бонавентура. Прийшовши до тями обдурений «махінатор» промовляє: «Пропала земля Смоквинова! Нащо ви мене зняли з вірьовки? Краще смерть, ніж така потеря», на чому п'єса завершується. Окрім основної лінії п'єса містить також і побічні, мета яких крапче розкриття характеру головного героя.

Одна з побічних ліній — кохання сина Калитки Романа з наймичною Мотрею, одруженню яких перешкоджає батько. Він мріє поріднитися з мільйонером Терентієм Пузирєм. Однак, коли Роман відвідав Пузиря, там з ним обійшлися як з челяддю, що вкрай обурило батька. Коли кум повернувся з міста з радісними звістками, Калитка, бажаючи потайки відсвяткувати подію, погоджується на заручини Романа і Мотрі, аби не виникло підозр щодо справжньої причини свята.

Лінія копача Бонавентури уводить у комедію протилежність Калитці — мрійника, який присвятів своє життя тому, щоб ураз розбагатіти, знайшовши закопаний скарб. Образ дружини Калитки, працьової простої жінки, допомагає показати скупість Герасима — він, наприклад, змушує її ходити три версти до церкви пішки, жаліючи коней.

Виразне читання за ролями (ява 5; ява 6; с. 14–16). Перегляд відео.

Евристична бесіда

- Про які вади головного героя твору говорить нам щойно переглянутий уривок? (Жадоба до грошей, жадоба до збагачення, бажання до влади)
- Головний герой трагікомедії «Сто тисяч» Герасим Калитка мріяв тримати гроші в мішках. Про що це свідчить? (Про його безмірну жадібність, шалений порив, захопленість владою та багатством, бо «не буду панувати»).

— Прізвище головного героя Калитка. Лексичне значення «калитка» — це шкіряна сумка для грошей. Тобто, прізвище головного героя є символічним.

Фізкультурник

Раз — підняти руки вгору,
Два — нагнутися додолу,
Не згинайте, діти, ноги,
Як торкаєтесь підлоги,
Три, чотири — прямо стати,
Будем знову починати.
Хто зуміє присідати
І ногам робуту дати?

Раз — піднялись, два — присіли,
Хай мужніє наше тіло.
Хто втомився присідати,
Може вже відпочивати.
Руки в боки, руки так,
Руки вгору, як вітряк.

Робота в парах

— Кожен із трьох варіантів має на парті не пов'язані між собою слова-підказки. Наступне заування ви виконуватимете з їх допомогою. Використовуючи ці слова, сформулюйте:

- 1 варіант — тему твору;
- 2 варіант — ідею твору;
- 3 варіант — проблематику твору.

• Сила грошей	• Моральна деградація
• згубна сила	• призводить до
• гонитва	• батьки
• до збагачення	• діти
• моральне обличчя	• задоволення власних потреб
• втрачає	• бідність
• засудження	• багатство
• жадібність	• добро
• прагнення збагатитися	• зло
• нечесний шлях	• моральність
• втрата духовних цінностей	• аморальність
• нажива	• егоїзм
• стає духовно обмеженою	• охоплення жагою
• шахрайство	• родинні стосунки
• злочинність	

Орієнтовні відповіді:

- I варіант: тема твору — згубна сила грошей, гонитва за збагаченням, прагнення до наживи нечесним шляхом,
- II варіант: ідея твору — засудження жадібності, егоїзму, аморальності, засудження шахрайства
- III варіант: проблематика твору — моральна деградація, добро і зло, батьки і діти, багатство й бідність, злочинність, родинні стосунки, втрата духовних цінностей

Слово вчителя

Прочитавши твір, можна зрозуміти, що для Калитки найважливіше — купити землю, отже, потрібні гроші. Тому всі його вчинки спрямовані на здобуття грошей. А гроші, якщо тільки вони керують людиною, — це основна причина всіх людських вад. Саме вони зробили Калитку

З КОНСПЕКТОМ НА УРОК

крутієм, деспотом, лицеміром і стяжателем. Жадоба до грошей призводить до духовної деградації людини. Саме гроши стають для нього найвищим авторитетом, а так би мовити, людське ставлення до людини натомість повністю знецінюються.

У гонитві за грошима Калитка раз у раз потрапляє у смішні обставини, а згодом і зовсім потрапив у катастрофічне становище. Проблема влади грошей — наскрізна і вічна у світовому мистецтві, бо ѹ у житті вона існує повсякчас. Напевно, мало знайдеться тих, кому б не хотілося мати достатньо грошей, щоб задовільнити свої потреби й мати дещо на розваги. Однак, коли накопичення грошей багатства стає самоціллю чи марнославством, — це небезпечно. І в першу чергу для самої людини. Адже жадоба, скнарість, заздрість руйнують людську душу, підточують її духовне і фізичне здоров'я.

Зверніть увагу, що в темі уроку записано про проблему бездуховності людини. Отже, однією з проблем твору, які порушує автор, є також проблема бездуховності. Та давайте спочатку з'ясуємо, що таке духовність, і найточніше визначення запишемо в зошиті.

- ✓ Духовність — внутрішнє життя людини, її моральний світ.
- ✓ Духовність — це освіченість, яка дає найголовніше — світогляд, позитивне світосприйняття.
- ✓ Духовність — творча спрямованість, наснага людини.
- ✓ Духовність — це внутрішній світ людини, зв'язок людини з релігією.

Ми з вами з'ясували, що означає слово «духовність», підберіть до нього протилежне за значенням слово. І це є...

?

У чому полягає протилежне значення — бездуховність?

Орієнтовна відповідь:

Жадоба до матеріального збагачення завжди привела до духовного зубожіння головного героя — Герасима Калитки. Вона проявилася в його зневагі до людських цінностей, до зневагі рідних, наймитів, проявилася в його гонитві за землею. На вівтар своєї жадоби Калитка готовий покласти не лише свої сили й життя,

але й майбутнє власного сина. Його скнарність переходить усі межі. Бездуховність — це прояв зла у житті людини.

Як ви гадаєте, чи є в Герасима Калитки позитивні риси характеру?

Орієнтовна відповідь: Попри всі негативні риси, Калитка по-справжньому любить землю, відчуває її красу. Сам не доспить, спочатку подбає про худобу, а вже потім про сім'ю.

Складання сенкану

А зараз об'єднайтесь у дві групи. Ваше завдання — презентувати сенкан до слова гроши та до головного героя Калитки. Пригадаймо, що сенкан походить від французького слова «п'ять» і позначає вірш у п'ять рядків.

Правила складання сенкану

- 1 Перший рядок має містити слово, яке позначає тему (зазвичай це іменник).
- 2 Другий рядок — це опис теми, який утворений із двох слів (два прикметники).
- 3 Третій рядок називає дію, пов'язану з темою, і містить три слова (зазвичай це дієслова).
- 4 Четвертий рядок є фразою, яка утворена з чотирьох слів і висловлює ставлення до теми, почуття з приводу обговорюваного.
- 5 Останній рядок містить одне слово — синонім до першого слова, у ньому висловлено сутність теми, ніби роблять підсумок.

Презентація груп

Група № 1

Гроші
паперові, небезпечні
збагачують, знищують, зневажають
причина руйнування людських душ
бездуховність

Група № 2

Калитка
жадібний, ненажерливий
зневажає, ошукує, заставляє

проявляє сліпу любов до землі експлуататор

Слово вчителя

Трагікомедія «Сто тисяч» насичена прислів'ями, приказками, фразеологізмами. Вашим домашнім завданням було виписати приклади із фольклору, де засуджено згубний вплив грошей, які з них як найбільше характеризують Калитку?

Робота з прислів'ями

Поясніть тлумачення прислів'їв.

- Срібло-золото тягне людину в болото. (*Людина стає духовно ницою*)
- Грошей багато, а щастя мало. (*Коли людина ставить багатство на перше місце в житті*)
- З золотом, як з вогнем: і тепло з ним, і небезпечно. (*Багатство небезпечне, бо змінює людину не на краще*)
- Гроші всюди хороші. (*За допомогою грошей можна дозволити життєві блага*)
- У кого гроші, той і хороший, а як їх нема, то всім дарма. (*Як багато грошей, то з'являється багато друзів*)
- У кого гроші є, тому й руку всяк дає.
- Хоч у голові пусто, аби грошей густо.
- Совісті менше — грошей більше.
- З грошима і в грязі чистий.

Творче завдання

Напишіть два-три речення про почуття, думки, які викликала у вас трагікомедія «Сто тисяч». (Я зрозуміла, що, на жаль, людина і в сучасному світі може заради грошей шахраювати, обдурювати інших, зневажати... Я зрозумів, що жага до збагачення призводить до духовної деградації людини, її занепаду та аморальності...)

Слово вчителя

Іван Карпенко-Карий зобразив згубний вплив грошей на людину, яка втратила важливі людські цінності — любов, повагу, дружбу, милосердя, щедрість і, не усвідомлюючи цього, перетворилася на людину бездуховну, тобто таку, яка не бачить свого життя без матеріальних цінностей.

Отже, автор засуджує силу, яка перетворює людину на ненажеру, яка викорінює з душі людської те добре і святе. І сила ця — гроши. Але водночас він утверджує ідею духовності як основи людського життя, показує нам, до чого може привести людська жадібність.

Скринька побажань...

Учні зі скриньки дістають початок речень-побажань, які треба продовжити.

- Я хочу, щоб всі люди були... (були духовно багатими...)
- А я хочу, щоб люди вірили в найкращі людські цінності... (добро, чесність, щирість, любов...)
- Я бажаю, щоб люди були гуманними... (поважали одне одного...)
- Я за те, щоб люди вірили в добро... (в красу почуттів, в людяність...)
- Мені хочеться, щоб люди довіряли один одному... (не ображали, не зневажали...)
- Я за те, щоб люди були духовно багатими... (внутрішньо красивими, гармонійними, життєрадісними...)
- А я за те, щоб люди духовно розвивалися... (самовдосконалювалися...)

VII. ОГОЛОШЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Дібрати цитати та скласти план до характеристики герой п'єси І. Карпенка-Карого «Сто тисяч».

ЛІТЕРАТУРА

1. Белкіна О. В. Педагогічні умови ефективного формування критичного мислення школярів // Проблеми педагогічних технологій : Збірник наукових праць. — Луцьк : Волинський Академічний Дім, 2004. — Вип. 2. — С. 145–152.
2. Белкіна О. В. Критичне мислення вчителя як передумова його розвитку в учнів // Формування гуманістичного світогляду вчителя : Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. / Уманський держ. педагог. ун-т. ім. П. Тичини. — К. : Наук. світ, 2001. — С. 80–84.
3. Власенко О. Ю. Застосування методичних стратегій критичного мислення на уроках ЗЛ // Зарубіжна література. Всеукраїнська газета для вчителів. — 2005. — № 421–424. — Червень. — С. 4–23.
4. Тебешевська О. С. Нестандартні уроки з української літератури. Навчальний посібник. — Тернопіль, 2005.
5. <http://dovidka.biz.ua/frazeologizmi-zi-slovom-krila/>
6. http://rozrobki.at.ua/load/ukrajinska_literatura/rozrobka
7. <http://nadacaha.blogspot.com/2014/11/8.html>